

הלכה ערוכה

תשובות ופסקים שנתבררו בבית ההוראה

בתי ההוראה
הוראה כהלכה
 בראשות הגאב"ד הגאון הגדול
רבי אברהם צבי הכהן שליט"א
 רב דקהל חסידים שיכון ה' בני ברק

פרשיות בלק - פינחס תשפ"ג | גליון מ"ה

תשובה ערוכה

מאת מודינו הגאב"ד שליט"א

אם מותר לגזול כדי להנצל מאיסור שעשה בשוגג

מפעיל שירותי קייטרינג, שהוא וכל עובדיו שומרי תורה ומצוות, הניח בערב שבת כמה סירים על גבי פלטות חשמליות, כדי להגיש עת תכולתם בסעודת שבע ברכות בשבת. בין הסירים היה גם סיר המין (טשולנט), שלא היה עדיין מבושיל. אחד העובדים שהגיע ליל ליל שבת למטבח, חשש שהסירים אינם מונחים בצורה יציבה, ולכן העביר את סיר הטשולנט לפלטה אחרת, מבלי שהיה מודע לכך, שהאוכל שבסיר אינו מבושיל, ובהנחתו על הפלטה השנייה, לאחר שהסיר את הסיר מהפלטה הראשונה, הוא עובר על איסור בישול דאורייתא. לאחר כמה דקות, גודעה הטעות, ואותו עובד רצה להוריד מיד את הסיר מהפלטה, כדי להפסיק את בישול הסיר, וכך לא יעבור על איסור בישול בשבת. אך בעל הקייטרינג התנגד לכך בתוקף, ולמענתו, אם העובד יוריד את הסיר, מוזמני האירוע ישארו בלי טשולנט בסעודת השבת, את תכולת הסיר יאליץ לזרוק לפח, ובנוסף יפגע המוזמנים שלו. האם אכן זכותו לסרב להרשות להוריד את הסיר, ובמידה שכן, האם העובד יכול בכל זאת להוריד את הסיר, בניגוד לדעת הבעלים.

בתשובה לשאלה זו יש לברר כמה נושאים, ונדון בע"ה על ראשון ראשון.

מעשה שבת במתעסק ובשוגג

העברת סיר שיש בו אוכל מבושיל כל צרכו, מפלטה אחת לחברתה, מותרת לכתחילה, אם נוקטים כדעת רוב הפוסקים, שפלטה חשמלית נחשבת לכירה קטומה (רמ"א או"ח סי' רנ"ג סעי' ב'), אבל אם האוכל אינו מבושיל כל צרכו, אסור משום שההנחה מחדש נחשבת לבישול (רמ"א שם). אמנם היות והעובד לא היה מודע לכך, שהאוכל שבסיר אינו מבושיל, הרי הוא מוגדר כ"מתעסק", כמו מי שנתכוין להגביה תלוש, ונמצא מחובר (עי' בתוס' שבת ע"ב ע"ב ד"ה להגביה), ולכן לא עבר על איסור בישול אלא מדרבנן, כיון שבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה (שו"ת רע"א מהדו"ק סי' ח'). ובשו"ת עונג יו"ט (סי' ג) מצדד, שלפ"ז לא נאסר האוכל משום מעשה שבת. אמנם העונג יו"ט עצמו שם נוקט, שאם עשה מעשה כשהוא מתעסק, עבר איסור דאורייתא, ולפ"ז דין האוכל שבסיר, כדן מעשה שבת בשוגג.

ומכל מקום לדינא אין נפק"מ בזה, לפי מה שפסק במ"ב סי' ש"ח ס"ק ז' כהגר"א, שאפשר להקל במקום הצורך במעשה שבת בשוגג, ולהתיר מיד בין לו ובין לאחרים. לכן, אם ישאר הסיר על הפלטה ויתבשל, יהיה מותר להגיש אותו לאורחים בסעודת השבת.

לא דחינן איסורא מקמי ממונא

מעתה עלינו לברר, האם בעל הקייטרינג חייב לוותר על הטשולנט, ולאפשר לעובד להסיר את הסיר מהאש, כדי להצילו מאיסור בישול, אף שהדבר יגרום לו להפסד.

ולכאורה מצינו בגמ' (בב"מ ל"ע ע"א) רביה לזה: "תנו רבנן והתעלמת פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם, הא כיצד, היה כהן והיא בבית הקברות או שהיה זקן ואינה לפי כבודו או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חברו, לכך נאמר והתעלמת מהם". ומקשה הגמ' - למאי איצטריך קרא, אילימא לכהן והיא בבית הקברות, פשיטא האי עשה והאי לא תעשה ועשה, ולא אתי עשה ודחי את לא תעשה ועשה, ותו לא דחינן איסורא מקמי ממונא, ואם כן לכאורה גם בני"ד, לא ידחה איסור שבת, מקמי ממונו של חברו.

המשך בעמ' ד'

שד"ת

ערוכות בקצרה

הפרעות ברודות ותשובות קצרות שנתקבלו ונשמעו מפי מודינו הגאב"ד שליט"א בקו בית ההוראה

האם מותר להשתמש במצקת מהוררת בשבת, כדי להוציא את הירקות שבמרק מהסיר לצלחת, כשאין לו כוונה לסנן את הירקות מהמרק, אלא מתכנן לשפוך מייד אחר כך גם את המרק מהסיר לצלחת.

תשובה: אסור. בבה"ל (סי' ש"ט סעי' ח) פוסק, שאסור לתת כרשינים בכברה, אם הפסולת תיפול בוודאי דרך נקבי הכברה, אף שאין כוונתו לכך. ואף שבנידון דידן אין פסולת, אלא הכל אוכל שמתכננים לאכול לאחור, אסור, כמו שכתב בבה"ל (שם סעי' א' ד"ה ובורר): "לענין חיובא דנפח וכברה אין חילוק, בין אם בירר אותו המין שהיה רוצה לאכול והמין השני נשאר על מקומו או להיפוך, וכן כשדעתו לאכול שניהם לאחור. והפמ"ג מסתפק בזה, ולא נהירא, דמשמע מלשון הר"מ דיעקר חיובא הוא מחמת שביירר מין ממין".

ראיתי בעלון (מב), שאסור לומר דברי תודה או לברך בברכת יישר כוח את מי שהלווה לך, משום איסור ריבית דברים. רציית לברר האם מותר בכל זאת להודות למלוה על הטיחה שטרה עבורי סביב מתן ההלוואה, ולא על ההלוואה עצמה.

תשובה: אם אכן מתן ההלוואה היה כרוך בטיחה מיוחדת מצד המלוה, כגון כשהיה צריך למשוך את הכסף מהבנק, או לגבות אותו מאדם אחר, ועשה זאת במיוחד עבורך, נראה לענ"ד שאין בזה שום איסור, כיון שהאיסור הוא רק להודות על ההלוואה עצמה. אבל אם לא היתה טירחה מיוחדת, מעבר לתהליך ההלוואה עצמו, כגון ספירת הכסף, החתמה על שטר חוב וכיו"ב, נראה שהכל בכלל מעשה ההלוואה עצמו, שעליו אסור להודות או לברך את המלוה.

לשו עיסה לעוגה, והחליטו לבסוף לא לאפותה, אלא להשליכה לפח. האם צריך להפריש ממנה חלה?

תשובה: אם התברר שהעיסה לא הצליחה, ואינה ראויה לאכילה, אין צורך להפריש [נראה פשוט, דלא עדיפא מעיסת הכלבים במשנה חלה א, ח לפירוש הירושלמי שם, שמדובר שעירב בה מורסן עד שאינה ראויה לאכילה]. אבל אם היא ראויה לאכילה, אלא שהוחלט שלא לאפותה, ראוי להפריש בלי ברכה. הט"ז (יו"ד סי' א' ס"ק י"ז) כתב לענין מצות הפרשת תרו"מ: "מצות ההפרשה חיוב עליו, אפילו אם אינו רוצה לאכול מן התבואה". ולפ"ז נראה שהוא הדין לענין חלה, שהוקשה לתרומה [פר' שלח - ראשית ערסותכם חלה תרימו תרומה כתרומת גורן כן תרימו אותה]. אבל המג"א (סי' ח' ס"ב) כתב: "הפרשת חלה אינו מצוה כל כך, דאינו עושה אלא לתקן מאכלו", וכ"כ רע"א (ביו"ד שם), ולדבריהם אין חיוב להפריש, אלא מעיסה שרוצה לאכול ממנה, ולכן לכתחילה יפריש בלא ברכה.

קו 'הלכה למעשה' - מענה הלכתי 24 שעות ביממה 03-8055000

משיבים בהלכה

תשובות מרבני בית ההוראה
שאלות שנשאלו בקו הלכה למעשה

הרב הגאון חיים גרינפלד שליט"א
דומ"ץ בבית ההוראה
מו"ץ בקהילת ויזניץ בני ברק

דיני זימון בישיבות ובהתונות

שאלה: השולחנות שבחדר-אוכל בישיבה, מסודרים באופן כזה, שכל שורה מיועדת לתלמידי שיעור אחד, וכל שורה מורכבת ממספר שולחנות, הצמודים יחד, ופורסים מפה אחת לאורך כל השורה.

ויש לברר, אם יש צירוף לענין חיוב זימון, או עכ"פ היתר זימון, באופנים דלהלן: א. שלשה בחורים שיושבים בשני קצוות שבשורה אחת? ב. בחורים שיושבים בשורה אחת, עם תשובה?

נבאר בקצרה, כמה יסודות בהלכות זימון, ומתוך כך נבאר כיצד מצטרפים לזימון בישיבות ובהתונות.

א. מקור דין זימון: "שלשה שאכלו כאחד, חייבים לזמן" (ברכות מה:). ונחלקו הראשונים אם החיוב מן התורה (ריטב"א והראב"ד שם), ונקטינן שחיובו מדרבנן, ואסמכוהו אקראי - "כי שם ה' אקרא, הבו גודל לאלוקינו" (מג"א, שו"ע הרב ופמ"ג סימן קצ"ט, ומשנ"ב סימן קצ"ב סק"א. והחזו"א בסימן ל"א מצדד שחיובו מהתורה). ע"י הזימון, יש ריבוי שבח וגדולה לה, שמתוועדים יחד להודות על שבחו (תוס' חולין קו:). ובמאירי (ברכות מה:), כתב, שהטעם הוא כדי לעורר את הכוונה.

ב. גדרו: העיקר הוא, להתחבר בברכת המזון, ולברך כאחד, כאשר בזמן הש"ס, היו יוצאים ידי חובת ברהמ"ז מהמזון, ובזמנו שקשה לכוון ולשמוע את כל הברכות, כל אחד מברך לעצמו (שבלי הלקט סימן קנ"ו, תשב"ץ סימן ש"ו), ובכדי לקיים ונרוממה שמו יחדיו, יברכו בלחש יחד עם המזמן, ויענו אמן בחתימת ברכתיו (רמ"א או"ח סימן קצ"ב). לדעת הרמ"א (שם סימן ר'), ברכת הזימון היא עד סוף ברכת הזון, וכן נוהגים בהרבה מקומות, ויש אשכנזים שנוהגים בזה כדעת השו"ע, הסובר שהברכה הזימון מסתיימת לאחר נבדך שאכלנו משלו" (שד"ח, אסיפת דינים, מערכה ז' סק"ה).

ג. התנאים לחיוב זימון: שנינו במתני' (ברכות מ"ב), "היו יושבים לאכול, כל אחד מברך לעצמו, הסבו, אחד מברך לכולן", ומוכח שלא מועילה עצם הישיבה יחד, אלא צריך שישבו, בכדי שיתחייבו בזימון, והרבה תנאים נאמרו בזה, ונציין כמה פרטים מהם, הנוגעים לענינו.

דעת לקבוע: אין חיוב זימון, אלא כשיש להם קביעות ודעת' לאכול יחד, ואם הם במקרה מסביב לשולחן אחד, אינם חייבים בזימון (פמ"ג עשה כ"ה, תרי"ר רפ"ו, שו"ע קצ"ג ומשנ"ב סק"א). ופשוט, שכל שנכנסו והתאספו למקום הקבוע לסעודה, הרי זה מוכיח על דעתם, שברצונם לאכול יחד [ומכאן עצה למנהלים לצאת מהסעודה, שיכונו בתחילה, לא להצטרף לזימון (הגהות חכמת שלמה סימן קצ"ג, ושו"ת אגרו"מ ח"א סנ"ו, יעו"ש)].

אכילה במקום אחד: אף שבזמן חז"ל, לא התחייבו בזימון, אלא כאשר 'הסבו יחד', בזמנו, הקביעות היא כשאוכלים מסביב לשולחן אחד, היות ובזמנו אין דרך להסב (שו"ע סימן קס"ו ס"א). ופשוט שתנאי זה, אינו 'סיבה' הגורם לחיוב, אלא 'סימן' שרוצים להסב יחד, ולכן מסתבר שהיושבים בשני הקצוות של שולחן ארוך, וניכר שאינם מסובים יחד, אין עליהם חיוב זימון, וכן להיפך, אם ניכר שהסבו יחד, אלא שמחמת חוסר מקום, יושבים בשני שולחנות, דינם כיושבים סביב שולחן אחד.

אכילה בזמן אחד: חיוב זימון הוא, רק אם קבעו עצמם בתחילה (באכילה כזית הראשון, משנ"ב סימן קצ"ו סק"ט), או בסוף (אפילו קינחו בעלמא, עיין שו"ע סימן קצ"ו ס"א), ושנים שאוכלים יחד, ובא אחר לאכול עמם, כל שלא התחיל או סיים איתם, אין כאן חיוב זימון [ענינה למנהלים לצאת מהתענית וכיו"ב, שיתחילו בסעודה אחרי מולם], אך מצוה לכתחילה שימתין עד שייסימו (ט"ז סימן קצ"ג סק"ו, ומשנ"ב סק"ח).

ד. שתי חבורות: איתא במשנה (ברכות ג.) "בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו מצטרפים", ויש ב' מהלכים בראשונים לביאור משנה זו, שלא קשה עם דין 'הסבו יחד', י"א שאיירי באופן שאכלו על דעת להצטרף יחד לזימון (רשב"א וריטב"א שם, בשם הירושלמי, וכן פסקו ב"ח ומ"א ושועה"ר בסי' קצ"ה). וי"א שיש בכל חבורה כדי זימון, והיות ואיננו באים ליצור חיוב זימון, אלא רק לצרף שתי חבורות שמחויבות כבר, סגי בהכי (רע"א בשם ת' רשב"ש סל"ו, הרא"ה).

ולהלכה, אם נכנסו על דעת להצטרף, ובכל חבורה יש כבר חיוב זימון בלא"ה, לכו"ע מצטרפים לזימון, אך כשחסר אחד מתנאים אלו, תלוי במחלוקת, והיו ספק זימון, ויתבאר דינו לקמן (אך עיין בשו"ת מנח"י ח"ח ס"ה, שנקט להלכה, שיעקר התנאי הוא, אם נכנסו ע"ד להצטרף).

ה. זימון בהתונות ובישיבות: אף שמסתבר לומר, שהיושבים סביב שולחן אחד, דינם כחבורה אחת, ובשולחנות נפרדים, דינם כשתי חבורות, מ"מ באופן שניכר שזו סעודה אחת, ומה שיושבים בכמה שולחנות, הוא רק מחמת ריבוי האנשים, דינם כמי שקבעו עצמם לסעודה אחת.

אלא שיש לחלק, שבסעודות נישואין ניכר באמת שזו סעודה של חבורה אחת. אבל תלמידי ישיבה האוכלים בכמה שולחנות, אין ניכר שקבעו עצמם לסעודה אחת, עכ"פ בימות החול (שאינן להם שעה קבועה), ובאנו בזה למחלוקת הנ"ל, בראיין אלו את אלו. אך בסעודות שבת בישיבה, מסתבר לדמותו לסעודה אחת (עיין במנח"י ח"ח ס"ה, ושו"ת שבה"ל ח"י סל"ח).

ו. אם אין חיוב זימון: בכל ספק זימון, אין חיוב לזמן (דספיקא דרבנן לקולא). ואם רוצים לזמן, יש לחלק, דבעשרה לא זימנו בשם, מדשש ברכה לבטלה (מ"ב ס"ב קצ"ג סק"ו). אבל בשלשה נחלקו הפוסקים אם יש רשות לזמן. י"א שיש בכך משום ברוב עם הדרת מלך (רמ"א סימן קצ"ג), וי"א שאסור לזמן (עיין הטעם במג"א סי' קצ"ג סק"ה, ויעו"ע במנח"י ח"ח ס"ה סק"ט טעם אחר).

ז. העולה להלכה: תלמידי ישיבה שאכלו בחדר-האוכל, באופן שאינם מסובים יחד, אין עליהם חיוב זימון, הן היושבים בשני קצוות השולחן שבשורה אחת, והן היושבים בשתי שורות, אלא א"כ נכנסו על דעת להצטרף יחד לסעודה, ויש חיוב זימון בכל שולחן לעצמו (שלשה, או שורה), או שיושבים באופן שנראה שרוצים לשבת יחד. ובאופנים שאין חיוב זימון, או שיש ספק אם חייבים בזימון, יכולים לזמן בשלושה, אך לא להצטרף לזמן בשם בעשרה. ***

הרב הגאון גיורא ברנר שליט"א
דומ"ץ בבית ההוראה
רב ור"מ ביהמ"ד ההלכה

מלמד בת"ת שטעה ושתה בתענית ציבור

נשאלתי, ממלמד בתלמוד תורה, שבליילה לפני תענית ציבור, לא ישן כראוי, ולמחרת התקשה לתפקד בכיתה כראוי. כששינתה את המנהל במצבו, אמר לו המנהל, שמותר לו לשתות קפה, היות והוא מלמד, ואחריות התלמידים מוטלת עליו, וכך עשה.

אח"כ בא לשאול, אם נהג כדן, והאם צריך להשלים את התענית, ומה דינו לגבי אמירת 'ענינו בתפילת שמו"ע'?

תשובה:

א. מצאנו בהלכה התייחסות לשני אופנים של אנשים שאכלו (שלא בודון) בתענית, ובחלק מהדברים, דיניהם שונים זה מזה.

האחד, מי ששכח ואכל בתענית, והובא דינו בשו"ע (או"ח תקס"ח ס"א), שאם שכח ואכל, כיון שחיוב התענית הוא דווקא ביום זה, חייב להמשיך ולהתענות באותו יום, עיי"ש במשנ"ב (סק"ב) [ועי' במסכת תענית דף י' עמוד ב] וברש"י (ד"ה ואל ינהיג) ובמרדכי (שם, תרכא) ואכמ"ל].

מאידך, מצאנו דין מי שלא התענה מחמת חולי, עיין ברמ"א (סימן תקנ"ג ס"א) ובמשנ"ב (סק"ד), ובשו"ע (תקנ"ד ס"ו) ובנו"ב (שם).

ולגבי חולה שהותר לו לאכול מחמת חולי, כתב בשו"ת אבנ"ז (או"ח סימן תקמ), שפטור לגמרי מהתענית, ומותר לו לאכול מיד בתחילת התענית, ואפילו אם כוחותיו מאפשרים לו להתענות לשעות, אינו מחויב לעשות זאת. וכ"כ במועדים וזמנים (פי' שלה ד"ה ומיהו), בשם הנזירות שמשון והגר"ח מבריסק, ונראה פשוט, שהוא הדין אם נחלה באמצע התענית, ואכל, אינו חייב להתענות אחר אכילתו, אפילו אם כוחותיו מאפשרים זאת.

ב. בדין תענית למלמדי תינוקות, כתוב בשו"ע (סימן תקע"א ס"ב), "ת"ח אינו רשאי לישב בתענית, מפני שממעט במלאכת שמים, אא"כ כשהצבור מתענים, שלא יפרוש עצמו מהם, ומלמדי תינוקות דינם כת"ח".

וביאר המשנ"ב (סק"ה), את טעם הדין במלמדים: "דאיכא בהו תרתי - שמומעטין במלאכת שמים, וגוזלין את הבריות, דאפילו שארי פועלים אסורים להתענות, כמו שכתוב בחו"מ סימן של"ג ס"ה, וכל שכן בהם".

אך מבואר בשו"ע, שיש חילוק בין תענית יחיד לתענית ציבור, והרי ארבע התעניות הן תעניות ציבור, וא"כ גם מלמדי תינוקות חייבים בתעניות אלו.

וכ"כ הערוך השולחן (שם ס"א): "בתעניתים שאין האדם מצווה, יש פלוגתא גמ'... וכן אם הוא ת"ח גדול, טוב יותר למעט בתעניתים, וירבה בלימוד התורה, אבל בלא זה, אין ת"ח רשאי לישב בתענית, מפני שממעט במלאכת שמים, וכ"כ מלמדי תינוקות דאיכא תרתי, ביטול תורה של תינוקות של בית רבן, וגזול את הבעלים. וכן כל פועל אינו רשאי להרבות בתענית, מפני שממעט מלאכתו של בעה"ב. אמנם תענית הציבור, חייבים הת"ח והמלמדים והפועלים להתענות, ואסור להפריש א"ע מן הציבור, ועל דעת כן קבלום, וכל העוסקים בצרכי רבים דינם כמלמדים...".

ועיין גם בספר חזון עובדיה (ד' תעניות עמי מג-מו), שהביא מש"כ בשו"ת ימי יוסף, לפטור מלמדי תינוקות מד' תעניות (חזון מט' באב), והחזו"ע האריך בראיות לדחות את דבריו, ושגם מלמדי תינוקות מחויבים בתעניות ציבור, והביא שגם הימי יוסף עצמו כתב, שכל דבריו הם להלכה ולא למעשה.

ונמצא לפי זה, שמנהל הת"ת טעה, כשהתיר למלמד לשנות בתענית אף שהמלמד לא נהג כשורה במה שהגיע עיף ללמד בת"ת). ואם כן יש לדמות דינו לדין שכח ואכל בתענית, ולא לדין חולה שאכל בתענית מוחמת חוליו. ולכן היה חייב להמשיך להתענות, גם אחרי ששתה, וכדין מי ששכח ושתה באמצע התענית, וכנ"ל.

ג. לגבי חיוב השלמת התענית ביום אחר, תמורת אותו יום תענית שלא התענה, הנה לגבי דין ד' צומות, כתב הרמ"א (סימן תקנ"א): "מיהו עוברות ומיניקות שמצטערות הרבה אין להתענות...".

ובבה"ל (שם ד"ה אין) הביא בשם האליה רבא ומעדיני יו"ט, שצריכות אח"כ להתענות יום אחר, להשלים התענית, ולמדו זאת מדברי הרמ"א לגבי השלמת תענית אסתר למי שלא התענה. אך הבה"ל העיר על דבריהם, "והמעין בבגד"א שם יראה דאין ראייה משם לעניינו, וגם לא מצאתי לע"ע לשום אחרון שיעתיק דברי הא"ר בזה", ומשמעות דבריו, שמעוברות ומניקות אינן צריכות להשלים את התענית.

ומה שציינן לדין תענית אסתר, כוונתו לרמ"א (סימן תרפ"ו ס"ב) שכתב: "ותענית זה אינו חובה, לכן יש להקל בו לעת הצורך, כגון מעוברות, או מניקות, או לחולה שאין בו סכנה, ואפילו רק כואבי עינים שאם מצטערין הרבה, לא יתענו, ויפרעו אח"כ".

ובביאור הגר"א (שם סק"ו) כתב, ש'תענית אסתר' אינה קבועה ליום מסוים, ויש שהיו נוהגים להתענות אחר פורים, וממילא מובן מדוע אם לא התענה ב"ג אדר, יתענה אחרי פורים, שהרי שייך עדיין עצם דין התענית. ונראה שמדבריו אלו למד הבה"ל, שדין השלמת התענית למי שלא התענה מחמת חולי, הוא דין מיוחד בתענית אסתר, ואינו שייך בשאר תעניות.

וע"ע בכף החיים (סימן תקנ"ג ס"ד, וע"ע סק"ו, וסימן תרפ"ו סק"ב), שאין המנהג כאלה רבא, ואין נוהגים להשלים התענית.

נמצא להלכה, שהמלמד אינו חייב להשלים את התענית ביום אחר, כנגד יום זה שלא התענה.

ד. ולגבי אמירת 'עננו' באותו יום, הרי לגבי מי ששכח ואכל, כתב המשנ"ב בהדיא (סימן תקס"ח ס"ג): "בתענית ציבור, אע"פ שאכל, יכול לומר עננו בתפלתו, דשייך לומר עננו ביום צום התענית הזה, כמו שתקנו חכמים להתענות בו", ומבואר שצריך לומר עננו, גם אם לא התענה.

ה. אמר, שבסימן תקס"ה העתיק (ד"ה בין) הבה"ל בשם החיי אדם: "חיד שאינו מתענה, ומתפלל עם הצבור, יאמר בשומע תפילה עננו, ויאמר ביום תענית ציבור זה. ובמאמר מרדכי השיג על זה, עיי"ש ודבריו נכונים, דיחיד שאינו מתענה, אין לומר עננו בשום פנים", ולכאורה דברי המשנ"ב סותרים זה את זה, והאחרונים האריכו בביאור סתירת דבריו.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן ס), כתב בישב דברי המשנ"ב: "ולהלכה נראה לחלק, דבסימן תקס"ח, מייירי ששכח ואכל, אבל עיקר התענית עדיין רובו עליו, כדאיתא שם, ובסימן תקס"ה איירי כמי שאוכל מאיזה סיבה, ואינו מתענה כלל", וע"ע בשב"ה"ל (ח"ה סימן קע"א).

ונמצא לפי זה, שלפי הכרעת מרן בעל השבט הלוי זצ"ל, צריך המלמד לומר 'עננו' ... ביום צום התענית הזה, שהרי ביארנו למעלה שדינו כמי ששכח ואכל, ולא כחולה שפטור מהתענית.

***

הרב הגאון נתן יחזקאל שימון שליט"א מרבני בית החוראה

מתקנים לשירפת הפרשת חלה

שאלה: ככמה מקומות יישב חרדים, מוציבים 'מתקנים' ברשות הרבים, להנחת העיסות שהפרישו אותן לחלה, וישנם אחראים שדואגים לאיסוף העיסות מהמתקנים, ושורפים אותן באופן מרוכז.

רצוני לברר, אם ראוי לכתחילה להניח את החלה במתקן כזה?

כמו כן ברצוני לשאול, אם אפשר לשמור לזמן מה, את החיכות הבצק מהפרשת החלה, עד שייצטברו הרבה עיסות, ולשורפן יחד?

תשובה:

מצות שירפת חלה: מבואר בגמ' (שבת כ"ה ע"א), שמצוה זו דומה למצות שירפת קדשים שנשטמו, שדינם בשירפה, שנאמר - 'באש ישרף', וכך מצוה לשרוף את התרומה שנשטמאת, וכמבואר במסכת תמורה (ל"ג ע"ב), ש'תרומה טמאה היא מהנשרפין ולא מהנקברין, ועיסת החלה היא כתרומה, ולכן אם נשטמה העיסה, דינה בשירפה, כתרומה טמאה.

ונחלקו הראשונים, אם החיוב הוא דווקא בשירפה, או שאפשר גם לבער באופנים אחרים. לדעת הרמב"ם (שבת י"ט פ"א ה"ח, ועוד), והתוס' (שבת שם, ד"ה כן אתה), יש עליהן חיוב שירפה דווקא, ודעת רש"י (שבת שם), שאפשר גם לבערן באופן אחר. ובשו"ת מהר"ם שיי"ק (או"ח סי' ר"ח) כתב, שאף לדעת רש"י, מצוה מן המובחר לשרופן.

בשו"ע (יו"ד שכ"ב, ד) וברמ"א (שם ס"ה), נפסק, שחלה שנשטמה, שורפין אותה, וכן פסק החי"א (סימן ב, ס"ג ל"ד), שצריך לאבד חלה טמאה דווקא בשירפה, ולא ע"י איבוד או זריקה לים. וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי"ד), ובשו"ת שבה"ל (ח"א סי' רנ"ג), שהמנהג פשוט, שמקפידים לשרוף את החלה. ואמנם החזון איש כתב (עין דמאי ס"ט, סק"א), שאנו נוהגים להקל בקבורה, מפני "שטורח עליו שריתן, וחיישינן שמה אתו עלה לידי תקלה", אך כבר כתב בספר מועדים וזמנים (ח"ז, קע"ד), שהחזו"א לא רק ליישב את מנהג העולם, ועל מה שמנו להקל, אבל ודאי שאף לדבריו, המהדר לשרוף, תבוא עליו בריכה.

המתקנים לאיסוף: והנה, היות שקיום מצוות השירפה כהידורה, כרוכה בטירחה מרובה, וכמו שכתב החזו"א, התעוררו אנשי חיל ראי ה', וסידרו מתקנים ציבוריים לאיסוף העיסות, כדי לקיים את מצוות השירפה באופן מרוכז, ובאופן שאין טרחה על כאו"א לקיים את המצוה כתיקונה.

אלא שעדיין יש לעיין, אם באמת מקיימים בזה מצוות שרפת חלה טמאה, שהרי העיסות המונחות במתקנים ומקובצות יחד, מחמיצות ומסריחות, ונפסלות מאכילת כלב, ויש לדון בדין תרומה שנפסלה מאכילת כלב, אם עדיין יש עליה 'שם תרומה'.

תרומה שנפסלה מאכילת אדם: בירושלמי (חלה פ"ד מ"ו) מסתפק, בדין המייחד עיסה להפריש חלה ממנה, על עיסות שבמקום אחר, אם יכול לסמוך עליה, רק כל זמן שעדיין ראויה לאכילת אדם, או שסומך עליה כל שלא נפסלה מאכילת כלב, ומסקנת הירושלמי, שמשנפסלה מאכילת אדם, אי אפשר כבר להפריש ממנה חלה [ועדיין מטמאה טומאת אוכלים, כל עוד שלא נפסלה מאכילת כלב (כמבואר בסה"ש פ"ה מ"ו)]. וביאר החזו"א (שם), שהדין שאין יכול להפריש, היינו רק להפריש ממנה על עיסה אחרת, שכשנפסלה מאכילת אדם נידונות העיסות כשני מינים, שאין מפרישים מזה על זה, אבל עדיין יש עליה חיוב הפרשת חלה, ואפשר להפריש מעיסה זו על עצמה, מינה וביה, כל עוד שלא נפסלה מאכילת כלב, כיון שראויה לחמץ בה עיסות אחרות (כשאור).

ואם נפסלה מאכילת כלב, פקע ממנה שם אוכל, וכן אין להפריש חלה ממנה, כמבואר בפסחים (דף ט"ו ע"ב, ובדף מ"ה ע"ב), ובבבב"ב (כ"ג ע"א). וע"ע במשנה (תרומות פ"ה מ"א), שיש על העיסה שם תרומה, רק עד שנפסלה מאכילת כלב, ומעשה שהתעפשה, אינה ראויה לאכילת כלב (כמבואר באו"ח סימן תמ"ב ס"ט, ועיי"ש בבב"ה), ומכאן ואילך נפקע ממנה שם תרומה.

והנה כתב החזו"א (שם), שיש לחלק בין 'תרומה טמאה' ל'תרומה טהורה', שתרומה טהורה המיועדת לאכילה, כיון שנפסלה מאכילת כלב, פקע ממנה שם תרומה, אבל תרומה טמאה שבלא"ה עומדת לשירפה, י"ל שלא נפקע ממנה שם תרומה, אף שנפסלה מאכילת כלב, וסיים בצ"ע. אך המשמעות הפשוטה מדברי הפוסקים, שאין מוחלקים בין תרומה טמאה וטהורה, וכשנפסלו מאכילת כלב דינן שווה, שפקע מהן שם תרומה, ואין חייבות בשירפה.

וכפי שביארנו אצל העוסקים במצוה רבה זו, שמענו, שהם מפנים את המתקנים מידי יום ראשון, ולדבריהם, העיסות עדיין לא נפסלו מאכילת כלב בשעת שירפה. אבל אותם שמשליכים את העיסות למתקנים, לאחר שהתעפשו ונפסלו מאכילת כלב, לא הרוויחו מאומה בתקנה זו, כיון שכבר בטל חיוב שירפה מהעיסות, והוא הדין, אם שומרים את העיסות, כדי לשורפן יחד, פעם בתקופה ארוכה, מפסידים את מצוות שירפת החלה.

שירפת החלה בתנור הביתי: הרוצים לשרוף את החלה בביתם, יכולים לשורפה בתנור הביתי, ונפרט כיצד ראוי לנהוג, מתוך זהירות נדרשת, כדי שלא ייאסר התנור מהטעם הנפלט מהבצק.

א. יעטוף היטב את החלה, בנייר כסף מכל צדדיה, באופן שלא יישאר מקום מגולה, וזאת, משום שלכתחילה אין לשורפה יחד עם מאכלים אחרים (רמ"א יו"ד סימן שכ"ב, שם, ועיי"ש בש"ד), ומ"מ אם היא מכוסה בנייר כסף, מותר אף לכתחילה לשורפה, בשעת אפיית החלות לשבת (רמ"א סימן ק"ח ס"א).

ובדיעבד, אף אם נפתח נייר הכסף, והיתה מגולה בתנור, אינה אוסרת את המאכלים שהיו עימה בתנור (בדיעבד קי"ל ריחא לאו מילתא, ועוד שלדעת הש"ך שם סק"א, בשניהם כחושבים מותר אף לכתחילה, ומ"מ כתב הפמ"ג שם, שאין להתיר לכתחילה, משום דאין אנו בקיאים בין כחוש לשמן, ואף שבעיסה אנו בקיאים הדיו כחוש, יש לחוש למש"כ במטה יחונתן שם, שברבי שמן, הוי שמן, ומאן מפס בשיעורו).

ב. יניחה על קרקעית התנור, במקום שאין דרך להניח שם מאכלים, ולא יניחה בתוך התבנית, כדי שלא תאסור את התבנית ע"י הטעם הנפלט ממנה.

תשובה ערוכה

// המשך

להורידו ולהניחו כמות שהוא על הקרקע, אין זה גזילה, וממילא גם משום מזיק אין לחייבו, כיון שאין שום היזק ניכר במשולנט עצמו.

ונראה שדין זה מפורש בגמ' (ב"ק צ"ח ע"א): "אמר רבה, הזורק מטבע של חבירו לים הגדול, פטור. מאי טעמא, אמר - הא מנח קמך, אי בעית שקליה... והני מילי דאדייה אדויי, אבל שקליה בידיה, מיגזל גזילה, השבה בעי מיעבד". וכתב הש"ך (ח"ו ס"י שצ"ו ס"ק א') שגם הנוטל לאבד נחשב גזלן. ובספר דברי יחזקאל (סי' נ"ב) ביאר, שכדי להתחייב בחיובי גזלן, א"צ שיתכוין לגזולה.

ואף שמדברי רש"י לכאורה לא נראה כן, דהנה במשנה (גיטין נ"ב ע"ב) שנינו: "המטמא והמדמע והמנסך, בשוגג פטור במזיד חייב", ובגמ' שם: "איתמר, מנסך רב אמר מנסך ממש, ושמואל אמר מערב", ומפרש בגמ': "מאן דאמר מערב, מ"ט לא אמר מנסך, אמר לך, מנסך קם ליה בדרבה מיניה. ואידך, כדרבי ירמיה, דא"ר ירמיה, משעת הגבהה הוא דקנה, מתחייב בנפשו לא הוי עד שעת ניסוך". ופירש"י: "דאגבהה - ע"מ לגזול", ומשמע לכאורה שאם הגביה רק כדי לנסך, אינו נחשב גזלן.

כבר כתב בשיעורי הגר"ש רוזובסקי שם: "אף דכתב רש"י - דאגבהה ע"מ לגזול, וכן כתב בס' תורת גיטין. ויש דוחים דאין מכאן ראיה דמגביה על מנת להזיק הוי גזלן, ד"ל דשאני ע"מ לנסך דהוי תשמיש של ניסוך, והוי כגזול ע"מ לכלות את החפץ להנאתו, והוי כע"מ לאוכלו, אבל ע"מ להזיק סתם, אפשר דלא הוי גזלן, אולם באמת הוא תלמוד ערוך בב"ק דף צ"ח ע"א, דגזול ע"מ להזיק הוי גזלן [והביא את הגמ' הנ"ל], והרי להדיא דמגביה ע"מ לזרוק בים הגדול, חייב מטעם גזלן". ועיי"ש מ"ש"כ ליישב את שיטת הרשב"א והגר"ח בענין זה.

וכן מפורש ברמב"ם (הל' גניבה פ"א ה"ב) ובשו"ע (שם), שאפילו לגנוב על מנת להחזיר את החפץ אסור, ובסמ"ע (ס"ב ב) מפרש שהכוונה היא: "שלקחו לצורכו, ולהחזירו בעינו אחר כך".

ואם כן גם בנידון דידן, נחשבת הורדת הסיר למעשה גזילה, אף שאין כוונת העובד לקנות את הסיר לעצמו, ואף שאומר לבעל הבית - "הא מנח קמך, אי בעית שקליה".

להוריד את הסיר על מנת לשלם

איתא בגמ' (ב"ק ס"ו ע"ב), שישאל דוד המלך: "מהו ליטול גדישין של שעורין דישראל ליתן לפני בהמות, על מנת לשלם גדישין של עדשים דפולשתים, ושלאו ליה - חבול ישיב רשע גזילה ישלם, אף על פי שגזילה משלם רשע הוא". הרי שגם אם גומר בדעתו לשלם ולפצות את בעל הבית אח"כ, עדיין נחשב גזלן.

ועד כאן לא מצינו בגמ' (שבת ד' ע"א) ובשו"ע (או"ח סי' רנ"ד סעי' ו'), שהמדביק פת בתנור יכול לדרותה קודם שיבוא לידי איסור הטאת, משום שרדיית הפת היא איסור דרבנן, ואפיית הפת היא חילול שבת גמור. אבל בג"ד, שהורדת הסיר היא מעשה גזילה, וע"פ מה שנתבאר נראה שאיסורו מן התורה, לא מצינו היתר לעבור על איסור זה, כדי להנצל מאיסור ביטול במתעסק.

ולכן אפילו אם ננקוט בדעת העונן יו"ט, שאם העובד לא יוריד את הסיר, יעבור על איסור ביטול בשוגג מן התורה, וכל שכן לדעת רעק"א, שאין במתעסק באיסורי שבת אלא איסור דרבנן, אסור לו לעבור על איסור גזילה, כדי להציל את עצמו מאיסור ביטול בשבת בשוגג.

אבל נראה דאין משם שום ראיה לנ"ד, כי כוונת הגמ' בכלל זה דלא דחינן איסורא מקמי ממונא מפורשת ברמב"ן שם: "הרי אם באו בעלים ואמרו לא בעינן לה, ליתיה לעשה כלל, הילכך לא דחינן מצות עשה משום שבממונא, שאם הפקיר בעליו ממונא זה, פטור הוא מאותה מצוה, שהרי חייב הוא לומר כן, כדי שלא יטמא כהן, ששניהן חייבין בכבודו של מקום, והתורה אמרה להחזיר אבדה לחבירו ולכבד אביו ואמו כממונא, ולא לעבור על המצות. ודמיה להדיא דגרסינן בכתובות (מ"א), היכא אמרינן דאתי עשה ודחי את ל"ת, כגון מילה בצרעת דלא אפשר לקיומיה לעשה, אבל הכא אי אמרה לא בעינא ליה, מי איתיה לעשה כלל. כלומר האויל ואפשר לה לבטלו, אף על פי שאמרה בעינא ליה, אין שומעין לה, ששניהם חייבין בכבודו של מקום, ולא גלי רחמנא כפי האי עשה דנדחי. וכל שכן הוא כדבר שבממונא, דכל שבשלו אינו רשאי, בשל חברו נמי אינו רשאי... ולרווחא דמילתא אקשינן, דאפילו הויא השבת אבדה עשה ול"ת, וטומאת כהן עשה בלחוד, לא דחי ליה, משום דלא דחינן איסורא מקמי ממונא".

הרי שכוונת הגמ' רק לומר, שמטעם זה אי אפשר לומר שיבא עשה דהשבת אבדה, וידחה ל"ת דטומאת כהנים, אבל לא מוכח משם, שכדי שלא יעבור זה באיסור, חייב חברו להפסיד את ממונו.

הוצאת ממונא, כדי להציל את חברו מאיסור

והנה בשו"ת מהר"ח וייל (סי' קנ"ז) והובא ברמ"א (יו"ד סי' קנ"ז סעי' א' ושל"ד מ"ח) ובפ"ת (סי' קנ"ז ס"ק ה') פסק: "אם חייב אדם להוציא ממונא על זה [להוכיח את חברו ולמנוע אותו מעבירה], נראה דאינו חייב. וראייה מדאמרין פרק בן סורר, דילפינן מלא תעמוד על דם רעך, דחייב להציל חברו. ומקשה תלמודא, האי מהכא נפקא, מהתם נפקא - אבידת גופו מניין, תלמוד לומר והשבותו לו. ומשני אי מהתם הוה אמינא הני מילי בנפשיה, אבל למיטרח ואגורי לא, קמ"ל. אלמא אי ליכא קרא יתירא, לא הוה אמרינן שמחוייב להוציא ממונא אפילו להציל נפש חברו. וכל שכן הכא גבי עשה דתוכיח, דאין חייב להוציא ממונא. ועוד מדאיצטריך קרא לכתוב בכל מאודך, שחייב אדם למסור כל ממונו בשביל קידוש השם, ואם היה חייב להוציא ממונא להציל חברו מן העבירה, אם כן כל שכן עצמו, ואם כן מאי איצטריך בכל מאודך".

הרי להדיא שדעת הפוסקים, שאינו חייב להוציא ממונא כדי להציל את חברו מעבירה (ועיי' בשו"ע הרב או"ח סי' תר"ח סעי' ה', שחייב תוספה הוא מדין ערבות, ואכמ"ל).

ואם כן צדקה טענת בעל הקייטרינג, שאינו חייב להרשות לעובד להוריד את הסיר, כיון שיהיה לו הפסד מזה.

אם הורדת הסיר בעל כרחו של בעל הבית, נחשבת למעשה גזילה

מעתה יש לדון, אם יוריד העובד את הסיר מהפלטא, בעל כרחו של בעל הבית, נחשב הדבר לגזילה, או שכיון שאין כוונתו לקחת את הסיר לעצמו, אלא רק

שיעורים הנמסרים מפי מורינו הגאב"ד שליט"א

יום שני | בשעה 21:00

בבית המדרש קאמרנא רחוב דבורה הנביאה 14
הלכות שכירות פועלים

יום שישי | בשעה 09:30

בבית המדרש אש קודש רח' רש"י 8
הלכות ייחוד

שבת אחה"צ | שעה ורבע לפני זמן הדלה"נ

בבית המדרש קהל חסידים שכון ה' רח' הרב לוי 3
הלכות ברכות הנהגין ופרקי אבות

שעות קבלת קהל בבית ההוראה

ע"י הגאב"ד שליט"א

8:30-8:45 בבית הכנסת קהל חסידים

רח' הרב לוי 1 שיכון ה' ב"ב
(לשאלות קצרות בלבד)

13:00-13:45 בבית הכנסת מאקאווא רבנו תם 6 ב"ב

ביום ו' בין השעות 10:30-11:00

19:15-20:45 בבית הכנסת אנטוניא הושע 9 ב"ב

ניתן להאזין לשיעורי הגאב"ד שליט"א, בטלפון: 073-3718126

כל הוצאות הדפסת המיליון נברו ע"י הגרי"ם היקר החפץ בעילום שמו
לע"נ רבינו הגדול פוסק הדור בעל שכת הלוי וגאב"ד זכרון מאיר רבי שמואל הלוי ואזני זצ"ל
והדפסאות השלמה של ה"ד רד"ן בן ציפורה ה"ז בתשס"ו

לקביעת תור לבררות בדיני ממונות ושאר עניינים ע"י הגאב"ד שליט"א ניתן לפנות לקו בית ההוראה בשלוחה 413 | לשאלות בהלכה והערות בענין העלון ניתן לפנות למייל b038055000@gmail.com

קו 'הלכה למעשה' - מענה הלכתי 24 שעות ביממה 03-8055000